

- ומכל מקום חייב לקרוא פרשת ציצית או שאר פסוקים שיש בהם הזכרת יציאת מצרים (פסוקים).
- ב. נראה פשוט שגם אם קרא שמע בזמנה ללא ברכות, חוזר וקוראה עם ברכותיה בשעה רביעית. ובמשכנות יעקב פקפק בזה (עפ"י משנ"ב נה סקכ"ד; באור הלכה ר"ס ס – כמסקנת השו"ע שטוב לחזור ולקראה שוב, אבל לדברי רב האי והרשב"א די לקרוא הברכות לבדן. וע' מנחת שלמה (ח"ב ד, יב) שנראה שגם לדעת הרמב"ם מעיקר הדין יכול לקרוא הברכות לבדן ורק משום מצוה מן המובחר יקרא עמהן ק"ש).
- ג. לכאורה יש לדייק מלשון המשנ"ב (נח סק"ה) שמתיר להתפלל ביחידות ולקרוא את שמע בברכותיה בתוך ג' שעות, מאשר לומר ק"ש בעונתה ללא ברכות, ולהתפלל אח"כ עם הציבור. ואפשר לעשות גם להפך. ואין הדבר מוכרע. וצ"ע. ובשו"ת פרי יצחק (ח"א א) צידד שכן ראוי לעשות. ע"ש. ואולם אין המנהג כן).
- ד. כשקורא לאחר הזמן, נראה שהוא כקורא בתורה ולא נאמרו בו כל האזהרות שנאמרו בקריאת שמע, דקדוק באותיות ואיסור רמיזה וכו' (עפ"י מנחת שלמה ח"ב ד, יב).

- ג. למדו ממעשה דחזקיהו וישעיהו, שאין לו לאדם להכנס לכבשונו של מקום אלא יעשה כמצווה עליו, כחזקיהו המלך שראה ברוח הקדש שיצא ממנו זרע שאינו מהוגן, ובשל כך נמנע מפריה ורבייה. והוכיחו הנביא על כך, ושמע לקולו.
- ועוד למדו ממעשה זה שלעולם אל לו לאדם להתיאש מן הרחמים. ועוד למדו, שראוי לו לתלות בזכות אחרים ולא בזכותו, כנזכר לעיל.
- וממעשה דאלישע למדו שהרוצה להנות – יהנה, כאלישע [והרוצה שלא להנות – אל יהנה, כשמואל הרמתי]. וכן למדו מן השונמית שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש.
- כל המארה תלמיד חכם בתוך ביתו [וי"ג: מאכילו ומשקהו] ומהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין (עבר עלינו תמיד). וע"ע להלן סג:

דף יא

- ג. א. כיצד קורין קריאת שמע – בשכיבה, בישיבה, בעמידה או בהליכה?
- ב. הטרוד בטרדה של מצוה או של רשות – מה דינו לענין קריאת שמע?
- ג. ברכות קריאת שמע – כיצד נוסח פתיחתן? האם רשאים לשנות מן המטבע, לקצרן או להאריך?
- ד. אלו הן ברכות התורה, ועל איזה לימוד צריך לברך? ברך 'אהבה רבה' האם נפטר מלברך על התורה?
- א. בית שמאי אומרים: בערב כל אדם יטה ויקרא ובבוקר יעמוד (ובשכבך ובקומך – שכיבה וקימה ממש). ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו, עומד, יושב, מוטה, או הולך (ובלכתך בדרך), וכן עוסק במלאכה וקורא.
- א. מוטה היינו שוכב על צדו. ויש מי שמחמיר בשכיבה ומתיר רק לישב ולהטות. 'ולא נתברר לי' (ספר הבתים הל' ק"ש שער ג, סה).
- ב. עוסק במלאכה שהתירו בית הלל, דוקא בפרשה שניה אבל בפרשה ראשונה (ע' להלן טו; או"ח סג, ז), וי"א בפסוק ראשון – אין עוסק במלאכה.
- וכן לענין הליכה, עד 'אהבת' וי"א עד 'על לבבך' מצוה לעצור ולקרוא (ראשונים עפ"י גמרא להלן יג: טו.).

ג. היושב בקרון או בספינה – קורא בדרך ואינו צריך לעמוד. והרוכב על גבי בהמה יש דעות בין האחרונים, ונכון להחמיר (עפ"י משנ"ב סג סק"י).

מבואר במשנה ובגמרא שאסור להחמיר כבית שמאי. ואם עשה כן – תני רמי בר יחזקאל: העושה כדברי ב"ש – עשה. ורב יוסף אמר: לא עשה כלום. רב נחמן בר יצחק אמר: עשה כדברי ב"ש – חייב מיתה. נחלקו ראשונים בפירוש דברי רב יוסף, האם לא יצא כלל ידי חובתו (תורא"ש, וכ"ה במאירי בשם 'יש מי שאומר'. ופירש הטעם משום גזירה), או לא קיים המצוה כראוי אבל יצא ידי חובה. ומכל מקום נקרא 'עבריין' (עפ"י טשו"ע סג, ב). ומסתימת הפוסקים נראה שאין צריך לחזור ולקרוא (עפ"י פמ"ג בא"א שם ומשנ"ב).

עוד מסופר על רבי ישמעאל שהיה מוטה וכשהגיע זמן קריאת שמע של ערבית ראה את ראב"ע שהטה כדי לקרוא, ונזקף הוא לקרוא – שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה כבית שמאי.

וכתבו הפוסקים שאם היה יושב, אסור לו לעמוד (בשחר), ואפילו אין כוונתו בזה אלא לעורר הכוונה וכדומה. והוא הדין בערב – כתבו פוסקים שאין לו להטות ולישב אם היה עומד [ודלא כהא"ר] (עפ"י משנ"ב סג).

ודין הליכה, לבית שמאי – לכאורה נראה שדינה כעמידה וכשר לקרוא בה בלילה. אך מדברי המגן-אברהם (סג סק"ד) נראה קצת שצריך לעמוד דוקא, וצ"ע (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה ד עמ' נ).

ב. הטרוד בטרדה של מצוה, כגון הנושא את הבתולה – פטור מקריאת שמע (ובשכבך ובקומך; ובלכתך בדרך) – פרט לעוסק במצוה ולחתן, אבל הנושא את האלמנה, שאינו טרוד – חייב. וכן הטרוד בטרדה של רשות כגון האבל או מי שטבעה ספינתו בים – לא נפטר.

ג. שבע הן ברכות קריאת שמע; בשחר – שתיים לפניה ואחת לאחריה, ובערב – שתיים לפניה ושתיים לאחריה. ברכה ראשונה שלפניה – בשחר 'יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל' [על יסוד לשון הכתוב. ותקנו בברכה לשון 'בורא את הכל' במקום ובורא רע, משום לישנא מעליא, אבל לא שינו ובורא חשך ל'בורא נוגה' – כדי להזכיר מדת לילה ביום]. ובערב, 'אשר בדברו מעריב ערבים... [וגם בה מזכירים מדת יום, 'גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור'].

ברכה שניה פותחת ב'אהבה רבה' (שמואל, ר' אלעזר. וכן שנינו בברייתא). חכמים אומרים: 'אהבת עולם' (על שם: אהבת עולם אהבתך).

הגאונים כתבו לומר בשחר 'אהבה רבה' ובערב 'אהבת עולם'. וכן המנהג באשכנז (תוס' והרא"ש ואו"ז, וכ"כ הראשונים בשם הגאונים: רב כהן צדק ומר שר שלום ורב צמח ומר רב יעקב. וכתב הרמ"א שכן נוהגים בכל אשכנז). ואילו הרי"ף ר"ח רמב"ם בה"ג ראב"ן ורבנו ישעיה (מובאים בשבלי הלקט יד; המנהיג דיני תפילה. וכ"כ באבודרהם בשם רב שרירא ורב האי גאונים, וכ"ה בסידור רס"ג. וכן נקט בשו"ע ס,א) פסקו כחכמים, לומר 'אהבת עולם' גם בשחר. ובכל אופן אם שינה, בין בשחר בין בערב – יצא.

ברכות שלאחריה; בשחר 'אמת ויציב' ובערב 'אמת ואמונה' והשכיבנו'. [כל שלא אמר 'אמת ויציב' בשחר ו'אמת ואמונה' בערב – לא יצא (יב) – להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות]. בהעבד, שהחליף וסיים הברכה – אינו חוזר (ח"א בשם הר' מנחם). וי"ח].

מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר, לקצר – אינו רשאי להאריך. לחתום (כגון ברכות קריאת שמע) – אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום (כגון ברכות המצוות והפירות) – אינו רשאי לחתום. מרש"י מבואר (לפי נוסחא אחת) ש'השכיבנו' קצרה ואין רשאים להאריכה. ו'אמת ויציב' ארוכה ואין רשאים לקצרה. והראשונים חלקו על כך והוכיחו שמותר מן הדין לקצרן או להאריך יותר. ומפרשים שלא נאמר איסור זה אלא בפתיחה ובחתימת הברכה, או בחיסור דברים שהם מעכבים הברכה, אבל בשאר כל הנוסח – רשאי להאריך או לקצר. ואולם יש מן הפוסקים הראשונים שאסרו להוסיף קרובות ופיוטים בברכות.

ד. ברכות התורה יש לברכן קודם הלימוד בכל יום. מה מברך – אמר רב יהודה אמר שמואל: אקב"ו לעוסין בדברי תורה (הרי"ף גרס: על דברי תורה). ורבי יוחנן מסיים בה: (ו)הערב נא ה"א... כלנו יודעי שמך ועוסקי (ו) ולומדי תורתך (לשמחה). בא"י המלמד תורה לעמו ישראל (ו) נותן התורה. ערא"ש). ורב המנונא אמר: 'אשר בחר בנו... בא"י נותן התורה'. והיא מעולה שבברכות. – הלכך יש לומר את כולן.

על מה מברכים – רב הונא אמר: למקרא ולא למדרש. ורבי אלעזר אמר: אף למדרש, ולא למשנה. רבי יוחנן אמר: אף למשנה צריך, אבל לא לתלמוד. ורבא אמר: אף לתלמוד. הלכה כרבא (ראשונים).

עוד אמרו שאם קרא קריאת שמע, שוב אינו צריך לברך ברכת התורה, שכבר נפטר באהבה רבה. א. בירושלמי אמרו שצריך לקרוא על אתר, רק אז חלה הברכה על הלימוד. ר"י הורה שלהלכה אין אנו חוששים לדברי הירושלמי. ויתכן שאף בירושלמי לא אמרו אלא בברכת 'אהבה רבה' שנתקנה מעיקרה לקריאת שמע. ואולם כתבו הפוסקים שנהגו לומר פסוקים ומשנה סמוך לברכה, לחוש לדעת הירושלמי (עפ"י תוס' ועוד).

ב. הסכמת הפוסקים היא שאין לברך אלא פעם אחת ביום, ואף אם לומד בלילה [ועדיין לא ישן שינת הלילה] – נפטר בברכת הבוקר שלפניו. וגם לאחר שינת קבע [או שהסיה דעתו מללמוד, לדעת הסוברים שצריך לחזור ולברך], י"א שאם ברך אחר כך בערב 'אהבת עולם' כבר נפטר בברכת התורה עד למחרת (ע' ארחות חיים ת"ת א; משנ"ב מז סקי"ג ובאה"ל).

ג. נוהגים לברכה לפני ברכות השחר כדי שלא לומר שום פסוקים לפניו (ע' טואו"ח מז דמ"א). ויש שנהגו לברכה סמוך לפרשת התמיד (עפ"י רב עמרם גאון ועוד, רמב"ם; שו"ת הרא"ש ד, א שכלי הלקט ועוד; מנהגי וורמייזא. וע' באורך בהגר"א מז סקי"ז ובמעשה רב ח).

ד. יש אומרים שראוי לעמוד בשעת ברכות התורה כשאר ברכות המצוות, ואעפ"י שהלימוד עצמו נעשה בישיבה (עפ"י תשובות והנהגות לגר"מ שטרנבוך. וע' בפוסקים סי' ח לענין עמידה בברכות המצוות. ובערוך השלחן כתב שמברכים ברכות התורה אף במישוב. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר).